

Provincie Overijssel

Luttenbergstraat 2
Postbus 10078
8000 GB Zwolle
Telefoon 038 499 88 99
Fax 038 425 48 88
overijssel.nl
postbus@overijssel.nl

KvK 51048329
IBAN NL45 RABO 0397 3411 21

Inlichtingen bij

Janneke Lindenholz
telefoon 038 499 95 07
J.Lindenholz@overijssel.nl
Zaaknummer 5443810

I Love Ariensplein B.V.
De heer H. Zwiers
Rendementsweg 2
3641 SK MIJDRECHT

Datum	Kenmerk	Bijlagen	Uw brief	Uw kenmerk
18-09-2019	2019/0278191	5	17 juni 2019	

Onderwerp: Ontheffing Wet natuurbescherming

Geachte heer Zwiers,

U heeft een aanvraag om een ontheffing op grond van de Wet natuurbescherming – onderdeel soorten¹ (verder Wnb - soorten) bij ons ingediend. Deze hebben wij op 17 juli 2019² ontvangen. De aanvraag is gedaan vanwege het vervangen van ramen en kozijnen in het gebouw van het voormalig Medisch Spectrum Twente aan de Ariënsplein 1 in Enschede. In deze brief geven wij onze beslissing weer.

Besluit

Wij verlenen u een ontheffing³ van verbodsbepalingen voor soorten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. In het bijzonder gaat het om het verbod om nesten en rustplaatsen van gierzwaluw opzettelijk te vernielen of te beschadigen⁴ en om gewone dwergvleermuis opzettelijk te verstoren⁵.

Deze ontheffing heeft betrekking op het vervangen van ramen en kozijnen in het gebouw van het voormalig Medisch Spectrum Twente aan de Ariënsplein 1 in Enschede.

De motivering voor ons besluit is in bijlage 2 (overwegingen) weergegeven.

De volgende stukken van de aanvraag maken onderdeel uit van de ontheffing, voor zover niet in strijd met de voorschriften:

- Witter, E.R. (2019). Projectplan Ariënsplein te Enschede. Rapport nummer 3619.006. Versie D2, 17 juli 2019. Econsultancy, Doetinchem.
- Witter, E.R. (2019). Projectplan bouwdeel 6, 7 en 8 Ariënsplein te Enschede. Rapport nummer 3619.006. Versie D4, 17 juli 2019. Econsultancy, Doetinchem.
- Witter, E.R. (2019). Beantwoording vragen ontheffingsaanvraag. 26 augustus 2019. Econsultancy, Doetinchem.

Deze ontheffing is geldig vanaf de dag van het verzenden van dit besluit tot en met 1 september 2022.

¹ In het kader van art. 3.3 eerste lid en art. 3.8, eerste lid Wnb

² EDO-kenmerk 2019/0215000

³ Op basis van art. 3.3 eerste lid en art. 3.8, eerste lid Wnb

⁴ Art. 3.1, tweede lid Wnb

⁵ Art. 3.5, tweede lid Wnb

Voorschriften

Aan ons besluit verbinden wij voorschriften. Deze zijn in bijlage 1 weergegeven.

Leges

U bent voor het in behandeling nemen van uw aanvraag leges verschuldigd⁶. De verschuldigde leges voor dit besluit bedragen € 2.948,00.

Voor betaling van dit bedrag ontvangt u een factuur. Op deze factuur staat tevens vermeld hoe u eventueel bezwaar kunt aantekenen tegen de hoogte van het legesbedrag en de gehanteerde grondslagen.

Vragen

Heeft u vragen? Belt u dan met Janneke Lindenholz, te bereiken tijdens kantooruren op nummer 038 499 95 07. Schrijft u ons een brief of e-mail? Behandel dan één onderwerp per brief of e-mail. Wilt u ook het zaaknummer Z-HZ_WNB-2019-003195 vermelden? Op die manier kunnen wij sneller op uw vraag of opmerking reageren.

Met vriendelijke groet,
Namens Gedeputeerde Staten van Overijssel,

Lars Wuijster,
teamleider Vergunningverlening

Bijlagen:

Bijlage 1
Bijlage 2
Bijlage 3
Bijlage 4
Bijlage 5

Voorschriften
Overwegingen bij het besluit
Onderzoeksdata
Resultaten gierzwaluw en vleermuizenonderzoek
Locatie tijdelijke kasten gierzwaluw en vleermuizen

Afschriften

Een afschrift van dit besluit is tevens verzonden aan:

- Burgemeester en wethouders van de gemeente Enschede;
- Econsultancy, dhr. E.R. Witter, Fabrikstraat 19c, 7005 AP Doetinchem.

⁶ Belastingverordening Overijssel

Als u het niet eens bent met dit besluit kunt u bezwaar maken, als u belanghebbende bent.
Stuurt u dan een bezwaarschrift aan ons. Wij controleren dan of wij een juist besluit hebben genomen.

Uw bezwaarschrift is een brief die aan een aantal eisen moet voldoen.

De wet stelt eisen aan uw bezwaarschrift. Die eisen zijn:

1. U zegt met welk besluit u het niet eens bent. Dit doet u door in uw bezwaarschrift het kenmerk te vermelden dat op onze brief staat.
2. U zegt waarom u het niet eens bent met dit besluit.
3. U zet uw naam, adres, handtekening en de datum op uw bezwaarschrift.
4. U verstuurt het bezwaarschrift op tijd. Op onze brief staat een verzenddatum. U stuurt ons binnen zes weken na die datum uw bezwaarschrift.

Uw bezwaarschrift kunt u op 3 manieren aan ons versturen.

1. Met de post naar: Gedeputeerde Staten van Overijssel, Team Juridische zaken, Postbus 10078, 8000 GB Zwolle.
2. Via internet. U gebruikt daarvoor ons digitale bezwaarformulier. U vindt het formulier via <https://forms.overijssel.nl/bezwaar-klacht/bezwaar-beslissing/>.
3. Met een faxbericht. Het faxnummer van het team Juridische Zaken is: 038 – 425 48 02.

Wat als u niet kunt wachten tot er een nieuw besluit is genomen?

Ook als u bezwaar maakt treedt dit besluit gewoon in werking. Dat kan vervelende gevolgen voor u hebben. U kunt de rechtbank dan vragen een voorlopige beslissing te nemen, door een zogeheten 'voorlopige voorziening' aan te vragen. Dit is een aparte procedure die loopt naast de door u gestarte bezwaarprocedure. Voor de behandeling van uw verzoek om een voorlopige voorziening betaalt u een bedrag. De rechter kan beslissen dat wij dat bedrag aan u moeten vergoeden. Voor informatie over het indienen van een verzoek belt u met de Rechtbank Overijssel: 088 – 361 55 55.

BIJLAGE 1 - VOORSCHRIFTEN

Informatie die van belang is bij melden of contact met bevoegd gezag

Geeft u in de e-mail naar ons of in een telefoongesprek altijd aan dat het gaat om de Wet natuurbescherming – soortenbescherming, de naam van het project en ons kenmerk van dit besluit (2019/0278191). Daarmee is direct duidelijk voor welk deel van de organisatie de melding of uw verzoek tot contact bestemd is.

Aan deze ontheffing zijn de volgende voorschriften verbonden:

Algemeen

1. Deze ontheffing is alleen geldig voor (medewerkers van) de ontheffinghouder of haar rechtsopvolgers of in opdracht van de ontheffinghouder handelende (rechts-)personen. De ontheffinghouder of haar rechtsopvolgers blijven daarbij verantwoordelijk en aansprakelijk voor de juiste naleving van deze ontheffing.
2. Minimaal zeven werkdagen voor aanvang van de werkzaamheden dient u de datum van de start te melden met een e-mail naar meldpunt@overijssel.nl. Geeft u bij de melding aan:
 - de contactpersoon ter plaatse, inclusief een telefoonnummer;
 - de naam van de begeleidend ecologisch deskundige⁷, inclusief een telefoonnummer;
 - het adres waar de werkzaamheden worden uitgevoerd;
 - het kenmerk van deze beschikking (2019/0278191).
3. De ontheffinghouder neemt direct contact op met het Overijssel Loket, telefoonnummer 038 499 88 99 als bij het uitvoeren van de werkzaamheden van het project andere beschermde soorten dan de genoemde worden aangetroffen. Als het voorkomen van overtreding van verbodsbepalingen niet mogelijk is moet u de activiteiten direct staken. De effecten van de activiteiten voor de aangetroffen soort moet de ontheffinghouder in beeld brengen en doorgeven. Daarbij moeten ook de maatregelen worden meegenomen die nodig zijn om overtreding van verbodsbepalingen te voorkomen. Alleen na toestemming van de provincie mag het werk worden hervat.
4. Als de ontheffinghouder het voornemen heeft af te wijken van de uitvoeringsperiode, de voorgeschreven middelen of van de voorgenomen handelingen als weergegeven in de aanvraag, dan dient hij dit ter goedkeuring voor te leggen aan de provincie. Voor deze wijzigingen moeten opnieuw de effecten op de betrokken soorten beoordeeld worden. Alleen na toestemming van de provincie is de voorgenomen afwijking toegestaan. Neem hiervoor contact op met het bevoegd gezag via een e-mail naar meldpunt@overijssel.nl.

Soortspecifiek

Gierzwaluw

5. U dient bij de planning van de werkzaamheden rekening te houden met de kwetsbare voortplantingsperiode van de gierzwaluw. De voortplantingsperiode van de gierzwaluw loopt van half

⁷ De provincie Overijssel verstaat onder een ecologisch deskundige een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soort specifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie en/of
- op HBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Wet natuurbescherming, soorten herkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten en/of
- als ecoloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau welke is aan gesloten bij het Netwerk Groene Bureaus en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of bescherming.

april tot en met half augustus. Afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kan deze periode langer dan wel korter zijn. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige op het gebied van de gierzwaluw.

6. Wanneer het uitvoeren van de werkzaamheden ter plaatse van de gierzwaluwlocatie niet mogelijk is buiten de kwetsbare voortplantingsperiode, dient u:
 - vóór half april 2021 de betreffende locatie (tijdelijk) ongeschikt te maken voor gierzwaluw door deze op te vullen met schuimrubber;
 - na afronding van de werkzaamheden nabij de betreffende locatie en vóór half april 2022 het schuimrubber te verwijderen, zodat deze weer beschikbaar wordt voor gierzwaluw.
7. In maart 2018 zijn vijf gierzwaluwnestkasten geplaatst. De locatie van deze nestkasten is weergegeven in bijlage 5 van dit besluit. Deze nestkasten mogen buiten de kwetsbare voortplantingsperiode verwijderd worden en nadat de werkzaamheden zijn afgerond.

Gewone dwergvleermuis

8. U dient bij de planning van de werkzaamheden voor wat betreft bouwdelen 6, 7 en 8 rekening te houden met de kwetsbare overwinteringsperiode, de zwermperiode en in gebruik nemen van de winterverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis. De overwinteringsperiode loopt globaal van november tot en met maart. Het zwermen bij en in gebruik nemen van de winterverblijven vindt plaats vanaf augustus tot en met maart. Afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kunnen deze perioden langer dan wel korter zijn. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.
9. U dient bij de planning van de werkzaamheden voor wat betreft bouwdelen 11, 12 en 13 rekening te houden met de kwetsbare overwinteringsperiode van de gewone dwergvleermuis. De overwinteringsperiode loopt globaal van november tot en met maart. Afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kan deze periode langer dan wel korter zijn. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een ecologisch deskundige.
10. In maart 2018 zijn 24 vleermuiskasten geplaatst. De locatie van deze kasten is weergegeven in bijlage 5 van dit besluit. Deze kasten mogen buiten de periode april tot en met november (wanneer ze niet fungeren als zomerverblijfplaats) verwijderd worden en nadat de werkzaamheden zijn afgerond. Voorafgaand aan het verwijderen van de vleermuiskasten moet een ecologisch deskundige op het gebied van de gewone dwergvleermuis vaststellen dat de betreffende houten kasten niet door vleermuizen gebruikt worden.
11. Wanneer bij het vervangen van de kozijnen de spouw open komt te liggen, dient deze zo snel mogelijk, doch minimaal op diezelfde dag, weer dicht gemaakt te worden.

Overige zaken

12. De werkzaamheden en bovengenoemde voorschriften moet worden uitgevoerd door of onder begeleiding van een ecologisch deskundige op het gebied van de gewone dwergvleermuis en de gierzwaluw.
13. U moet een ecologisch logboek (laten) bijhouden, bijvoorbeeld door de ecologisch deskundige. Uit dit logboek moet aantoonbaar blijken hoe en waarom uitvoering is gegeven aan de bovengenoemde voorschriften. Het gaat dan onder andere om het bijhouden van data van uitvoeren in relatie tot weersomstandigheden, en oplossingen bij onverwachte soorten of situaties. Het ecologisch logboek moet op de werklocatie aanwezig zijn en op verzoek van de handhaver worden getoond.

BIJLAGE 2 - OVERWEGINGEN BIJ HET BESLUIT

Het besluit bestaat uit de ontheffing en voorschriften. In deze bijlage zijn de overwegingen bij het besluit opgenomen. Het besluiten de overwegingen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De overwegingen zijn als volgt opgebouwd:

A	WEERGAVE VAN DE FEITEN	7
A1	Aanvraag ontheffing beschermde soorten	7
	A1.1 Omschrijving van het project / activiteiten	7
	A1.2 Doelstelling van het project	7
	A1.3 Soorten waarvoor ontheffing wordt gevraagd	7
	A1.4 Periode	8
	A1.5 Onderliggende documenten	8
	A1.6 Aanvullende gegevens	8
A2	Bevoegdheid	8
	A2.1 Gedeputeerde Staten van Overijssel bevoegd	8
A3	Procedure	8
	A3.1 Overeenstemming andere provincie	8
	A3.2 Adviesverzoek aan gemeente	8
A4	Toetsingskader soorten	8
	A4.1 Wettelijke regels	9
	A4.2 Provinciaal beleid	9
	A4.2.1 Omgevingsverordening, hoofdstuk 7 Natuur	9
	A4.2.2 Beleidsregel Natuur Overijssel 2017	9
	A4.2.3 Jaarrond beschermde vogelnesten	9
B	TOETSING AANVRAAG ONTHEFFING SOORTEN	10
B1	Inhoudelijke beoordeling	10
	B1.1 Onderzoeksmethode en resultaten onderzoek	10
	B1.1.1 Beschrijving onderzoeksmethoden en resultaat	10
	B1.1.2 Beoordeling uitgevoerd onderzoek	11
	B1.2 Invloed van het project op betrokken soorten	12
	B1.2.1 Effectbeoordeling in de aanvraag	12
	B1.2.2 Toetsing van de effectbeoordeling	12
	B1.3 Alternatievenafweging	13
	B1.4 Wettelijk belang van het project	13
	B1.5 Beoordeling staat van instandhouding	14
	B1.6 Toetsing aan overige vereisten	14
	B1.7 Eindconclusie toetsing	14
	B1.8 Zorgplicht blijft altijd gelden	14
C	Slotconclusie	15

A WEERGAVE VAN DE FEITEN

A1 Aanvraag ontheffing beschermde soorten

A1.1 Omschrijving van het project / activiteiten

Het plangebied betreft het gebouw van het voormalig Medisch Spectrum Twente (MST) aan de Ariënsplein 1 in Enschede. Dit gebouw wordt getransformeerd naar een Stadscampus en gaat ruimte bieden aan wonen, werken, onderwijs, sport en leisure, horeca, winkels en maatschappelijke functies.

Het complex bestaat uit diverse vleugels van verschillende bouwjaren. In en aan diverse bouwdelen worden werkzaamheden uitgevoerd. Alleen aan de bouwdelen 6, 7, 8, 11, 12 en 13 (zie onderstaand figuur) worden werkzaamheden uitgevoerd met potentiële versturende effecten op beschermde soorten. Dit betreft het vervangen van ramen en kozijnen. De spouw wordt niet geïsoleerd.

De inpandige werkzaamheden hebben geen versturend effect op de aanwezige beschermde soorten. Inpandig worden scheidingswanden verwijderd met een minikraan en bobcat, deze veroorzaken weinig trilling en lawaai. Het verwijderen van leidingwerk en installaties is grotendeels handwerk (Witter 2018).

Figuur 1. Luchtfoto met plangebied en gebouwen met nummers waarna in de tekst verwezen wordt.

Voor wat betreft het vervangen van de ramen en kozijnen zijn de werkzaamheden aan de bouwdelen 6, 7 en 8 zijn gepland voor 2020 en aan de bouwdelen 11, 12 en 13 vanaf 2020.

A1.2 Doelstelling van het project

Herontwikkeling van het MST aan het Ariënsplein in Enschede is nodig om zowel ruimtelijk als functioneel een belangrijke bijdrage te leveren aan de verdere versterking van de mogelijkheden op gebied van kennis, technologie en zorg.

A1.3 Soorten waarvoor ontheffing wordt gevraagd

U vraagt ontheffing aan voor de gierzwaluw van het verbod om nesten en rustplaatsen opzettelijk te vernielen of te beschadigen⁸ en de gewone dwergvleermuis van het verbod om deze opzettelijk te verstoren⁹.

⁸ Art. 3.1, tweede lid Wnb

⁹ Art. 3.5, tweede lid Wnb

A1.4 Periode

De ontheffing wordt aangevraagd voor de periode van 1 februari 2020 tot en met 1 september 2022.

A1.5 Onderliggende documenten

Voor de beoordeling van de aanvraag zijn de volgende documenten toegezonden:

- Witter, E.R. (2019). Projectplan Ariënsplein te Enschede. Rapport nummer 3619.006. Versie D2, 17 juli 2019. Econsultancy, Doetinchem.
- Witter, E.R. (2019). Projectplan bouwdeel 6, 7 en 8 Ariënsplein te Enschede. Rapport nummer 3619.006. Versie D4, 17 juli 2019. Econsultancy, Doetinchem.
- Witter, E.R. (2018). Notitie ecologische effecten (binnen)sloop bouwdeel 7 en 13 Ariënsplein te Enschede. Rapport nummer 3619.006. Versie D1, 20 november 2018. Econsultancy, Doetinchem.
- Witter, E.R. (2019). Beantwoording vragen ontheffingsaanvraag. 26 augustus 2019. Econsultancy, Doetinchem.
- Aanvraagformulier Wet natuurbescherming.

A1.6 Aanvullende gegevens

Wij hebben uw aanvraag op 17 juli 2019 ontvangen. Op 15 augustus 2019 zijn aanvullende gegevens gevraagd. Deze gegevens zijn op 26 augustus 2019¹⁰ ontvangen.

A2 Bevoegdheid

A2.1 Gedeputeerde Staten van Overijssel bevoegd

De aangevraagde activiteiten vinden plaats op het grondgebied van Overijssel. De activiteiten vallen niet onder de uitzonderingen van de bevoegdheid, zoals weergegeven in het Besluit natuurbescherming¹¹. In dat geval zijn Gedeputeerde Staten van provincie Overijssel bevoegd tot het nemen van besluiten op basis van de Wnb (art. 1.3, eerste lid).

Als de activiteiten ook gevolgen heeft voor populaties van soorten op het grondgebied van de aangrenzende provincie (Wnb, art. 1.3, derde lid) stemmen wij ons besluit af met gedeputeerde staten van die provincie.

A3 Procedure

De procedure voor het verlenen van de ontheffing is uitgevoerd in overeenstemming met hoofdstuk 5 van de Wnb. Daarbij zijn de relevante artikelen van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing.

A3.1 Overeenstemming andere provincie

De aangevraagde activiteiten vinden plaats op ons grondgebied. De effecten van het project op beschermde soorten zijn beperkt tot ons grondgebied. Overeenstemming met een andere provincie is niet nodig.

A3.2 Adviesverzoek aan gemeente

Wij hebben de aanvraag naar het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Enschede gestuurd met het verzoek om advies. De gemeente is vier weken de gelegenheid geboden om te reageren.

Zij heeft van deze mogelijkheid geen gebruik gemaakt.

A4 Toetsingskader soorten

Een ontheffing kan worden verleend als aan verschillende kaders is voldaan. In deze paragraaf beschrijven we kort aan welke kaders wordt getoetst.

¹⁰ EDO-kenmerk 2019/0262027

¹¹ Art. 1.3, eerste lid Besluit natuurbescherming

A4.1 Wettelijke regels

Een verzoek tot ontheffing wordt beoordeeld op basis van de regels, zoals deze zijn opgenomen in hoofdstuk 3, paragraaf 3.1, 3.2 en 3.3 van de Wet natuurbescherming. Bij ons oordeel houden we tevens rekening met het derde lid van artikel 1.10 Wnb.

Ook het Besluit natuurbescherming¹² en (soms) de Regeling natuurbescherming¹³ zijn voor de toetsing relevant.

A4.2 Provinciaal beleid

Naast de wettelijke regels hebben wij beleid opgesteld in onze Omgevingsvisie. De regels, die daaruit voortkomen, zijn vastgelegd in onze Omgevingsverordening Overijssel 2017 (hoofdstuk 7).

A4.2.1 Omgevingsverordening, hoofdstuk 7 Natuur

Met de Omgevingsverordening Overijssel 2017 (hierna: Omgevingsverordening) hebben wij een nadere invulling gegeven aan enkele wettelijke regels. In deze verordening zijn een aantal nationaal beschermd diersoorten vrijgesteld van de verbodsbepalingen. Het gaat om soorten die algemeen voorkomen. De betreffende soorten zijn opgenomen in bijlage 9a bij artikel 7.4.1 van de Omgevingsverordening. De populaties van deze soorten verkeren in een gunstige staat van instandhouding. Deze vrijstellingen zijn aanvullend aan de vrijstellingen via de gedragscodes.

Voor de soorten in de eerder genoemde bijlage geldt een vrijstelling voor het opzettelijk doden of vangen. Dit geldt alleen als dit nodig is in het belang, zoals dit is weergegeven per soort in bijlage 9a bij artikel 7.4.1 van de Omgevingsverordening. Voor deze soorten is het ook toegestaan om de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen opzettelijk te beschadigen of te vernielen, als aan onderstaande voorwaarden zijn voldaan.

Voorwaarden

- De vrijstelling voor de handeling is niet geregeld in een door de minister goedgekeurde gedragscode.
- Er zijn geen andere bevredigende oplossingen om de doelstellingen van de handelingen te bereiken.
- De algemene zorgplicht is in acht genomen. Dat wil zeggen dat het opzettelijk vangen en doden van dieren zoveel mogelijk is voorkomen.

A4.2.2 Beleidsregel Natuur Overijssel 2017

In onze beleidsregel¹⁴ is vastgesteld dat wij kennisdocumenten soorten¹⁵ (voorheen de soortenstandaarden) betrekken bij de afweging tot het verlenen van een ontheffing op basis van de artikelen 3.3, 3.8 en 3.10 van de Wnb.

A4.2.3 Jaarrond beschermde vogelnesten

Onder invloed van jurisprudentie heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) in 2009 lijsten opgesteld van de vogelsoorten, waarvan het nest jaarrond beschermd moet worden. Wij hebben deze lijsten van jaarrond beschermde nesten van vogels in 2017 beleidsarm overgenomen.

Inmiddels is gebleken dat deze landelijke lijsten niet volledig op onze provincie zijn toegespitst. Daarom hebben wij deze lijsten aangepast. Deze nieuwe lijsten zijn tot stand gekomen aan de hand van de meest recente trends en aantallen van broedvogels in Nederland en in Overijssel. Vervolgens is beoordeeld of de soorten in de juiste categorie waren ingedeeld om de soort aan te merken als soort met vast nest respectievelijk soort met jaarrond beschermd functioneel leefgebied.

Wij hebben 2 lijsten vastgesteld¹⁶, namelijk:

¹² Art. 3.9 Besluit natuurbescherming

¹³ Art. 3.22 Regeling natuurbescherming i.s.m. art. 3.25 Besluit natuurbescherming

¹⁴ Art. 4.2.1 Beleidsregel Natuur Overijssel 2017

¹⁵ Te raadplegen via: <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/kennisdocumenten-soorten-ontheffingen-wet-natuurbescherming/>

¹⁶ Besluit van 11 juni 2019, Vierde wijziging Beleidsregel Natuur Overijssel 2017, ons kenmerk 2019/0175523; invoegen titel 4.3 Bescherming nesten vogelsoorten.

1. Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten Overijssel.
 2. Lijst vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied Overijssel.
- De nesten c.q. het ecologisch functionele leefgebied van de soorten op de lijsten zijn beschermd.

Bescherming nesten algemeen

Het nest van een vogel is de plaats of ruimte die een vogel gebruikt voor het leggen en het uitbroeden van de eieren en voor het grootbrengen van de jongen. Indien de soort nest-indicerend gedrag vertoont, zoals het baltsgedrag en het aanslepen van nestmateriaal tot het moment dat de jongen zelfstandig zijn, is het niet toegestaan het nest te verwijderen of de broedlocatie ongeschikt te maken. Het nest-indicerend gedrag is al onderdeel van het broeden.

Als het gaat om vogelsoorten, waarbij de jongen direct het nest verlaten (nestvlinders), is ook de ruime omgeving van het nest belangrijk. In de context van de Wnb valt onder nest zowel de inhoud als de ecologisch functionele omgeving onder het begrip nest. De omvang van de ecologisch functionele omgeving verschilt per vogelsoort. Het betreft de omgeving die nodig is om het broedsucces van de betreffende vogelsoort te garanderen. Onder de verbodsbepaling¹⁷ vallen alle activiteiten die het broedsucces negatief beïnvloeden of teniet doen. Ook situaties, die het nest op zich niet fysiek aantasten, kunnen onder de verbodsbepalingen vallen. Als er bijvoorbeeld sprake is van aantasting van de ecologisch functionele omgeving, waardoor de broedvogel zijn nestplek permanent verlaat.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat een nieuw nest te maken. Die vogels gebruiken hun nest niet als een vaste rust of verblijfplaats. De meeste nesten voor eenmalig gebruik genieten buiten het broedseizoen¹⁸ niet de bescherming van artikel 3.1 van de Wnb.

Jaarrond beschermd nest of leefgebied

Nesten van de gierzwaluw zijn jaarrond beschermd. Voor deze soort geldt dat de specifieke voorwaarden voor het broeden en grootbrengen van de jongen niet overal aanwezig zijn. De broedplekken met het ecologisch functionele leefgebied van deze soorten genieten daarom ook buiten het broedseizoen bescherming. Op basis daarvan is bij het verwijderen van (oude) nesten van deze soort altijd een ontheffing nodig. Zonder ontheffing is er sprake van een overtreding van de verbodsbepalingen.

B TOETSING AANVRAAG ONTHEFFING SOORTEN

B1 Inhoudelijke beoordeling

Onze Omgevingsverordening geeft voor uw handeling en betrokken soorten geen vrijstelling. We betrekken wel het kennisdocument van de gierzwaluw en de gewone dwergvleermuis bij onze toetsing.

B1.1 Onderzoeksmethode en resultaten onderzoek

B1.1.1 Beschrijving onderzoeksmethoden en resultaat

Onderzoeksmethode

In mei 2017 is een quickscan flora en fauna uitgevoerd, middels bureaustudie en een locatiebezoek op 16 februari 2017. Uit dit onderzoek is gebleken dat aanvullend soortgericht onderzoek naar gierzwaluw en vleermuizen nodig was. In het seizoen 2018 is dit soortgerichte veldonderzoek uitgevoerd.

Het gierzwaluwonderzoek is uitgevoerd conform het kennisdocument voor gierzwaluw. In de periode 1 juni en 15 juli zijn drie veldbezoeken (met telkens twee personen) uitgevoerd met een tussenliggende periode van minimaal 10 dagen. Alle veldbezoeken zijn uitgevoerd tijdens de avondschemering. Daarnaast is tijdens de avondrondes voor vleermuis ook gelet op waarnemingen van gierzwaluw.

Het vleermuisenonderzoek is uitgevoerd conform het protocol voor vleermuisonderzoek (versie 27 maart

¹⁷ Art 3.1, eerste, tweede, derde en vierde lid van de Wnb

¹⁸ Het broedseizoen start met nest-indicerend gedrag en eindigt als de jongen geen ouderzorg meer nodig hebben. De duur en periode van het broedseizoen verschilt per soort.

2017). De onderzoeksinspanning is gebaseerd op de functies zomerverblijfplaats, kraamverblijfplaats, paarverblijfplaats/baltsplaats en massawinterverblijfplaats voor de gewone dwergvleermuis en laatvlieger en zomer-/ kraamverblijfplaats van de gewone grootoorvleermuis. In de periode half april tot oktober 2018 zijn acht veldbezoeken uitgevoerd in de ochtend, avond en nacht en twee bezoeken overdag. De onderzoeksmomenten in zowel het voorjaar als de zomer zijn uitgevoerd door zes personen per keer. In het najaar is het onderzoek met twee personen per keer uitgevoerd. Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van batdetectors met opnamemogelijkheid (Pettersson D240x en Elekon Batlogger M). De vrije zolderruimten van bouwdelen 2, 3 en 4 zijn middels een dagbezoek geïnspecteerd op aanwezigheid van gewone grootoorvleermuis. Meerdere bezoeken waren niet mogelijk omdat asbest werd geconstateerd.

In de tabel in bijlage 3 zijn de onderzoeksdata weergegeven. Tijdens geen van de veldbezoeken was de temperatuur lager dan 10 °C. De windkracht lag beneden 5 Bft en er was geen sprake van neerslag.

Resultaten

Alleen tijdens het laatste veldbezoek ten behoeve van gierzwaluw (5 juli 2018) is een (invliegende) gierzwaluw waargenomen in het plangebied. Dit exemplaar vloog in aan de achterzijde van de vergaarbak van een regenpijp, op de zuidwesthoek van het gebouwdeel 7 (zie bijlage 4). Gezien het moment van waarnemen (laat in het broedseizoen van gierzwaluw) en de eenmaligheid ervan, is dit opmerkelijk. Mogelijk ging het hier om een nestinspectie. Er is geen aanleiding om hier in 2018 nestlocatie te verwachten. Mogelijk heeft de gierzwaluw deze locatie tijdens het broedseizoen van 2019 wel in gebruik genomen als broedplaats.

Van gewone dwergvleermuis zijn zes zomerverblijfplaatsen vastgesteld (zie bijlage 4). Deze gewone dwergvleermuizen vlogen via open stootvoegen de luchtsouw in. Buiten het plangebied zijn twee zomerverblijven vastgesteld.

Daarnaast is gewone dwergvleermuis zwermend waargenomen rond bouwdeel 7. Ingeschat wordt dat circa 100 exemplaren gelijktijdig zwermend aanwezig zijn geweest. Zwermgedrag van gewone dwergvleermuizen duidt op de aanwezigheid van een massawinterverblijfplaats. Naar verwachting heeft deze massawinterverblijfplaats een regionale betekenis. Meerdere kolonies uit Enschede en mogelijk het buitengebied zullen in de winterperiode gebruik maken van het gebouw om te overwinteren. Tijdens het onderzoek is niet vastgesteld op welke locatie de dieren precies verblijven. Uit bouwtekeningen blijkt dat de bovenste verdieping van bouwdeel 7 een uitbouw uit 1970 betreft. Dit deel van het gebouw heeft een spouwmuur met open stootvoegen. Op basis hiervan en het waargenomen zwermgedrag, wordt er van uitgegaan dat geheel bouwdeel 7 een functie als massawinterverblijfplaats heeft. Dit is gebaseerd op het gedrag dat in augustus 2018 werd waargenomen (zowel zwerm- als aantikgedrag op meerdere plekken langs de gevels, op de bovenste verdieping).

Tijdens geen van de nachtelijke onderzoeksmomenten zijn laatvliegers, gewone grootoorvleermuizen of andere vleermuissoorten waargenomen. Tevens zijn tijdens de zolderinspectie geen gewone grootoorvleermuizen of sporen in de vorm van uitwerpselen of prooiresten van deze soort waargenomen.

B1.1.2 Beoordeling uitgevoerd onderzoek

Het uitgevoerde onderzoek is naar onze mening voldoende om de aanwezigheid en functies van de gierzwaluw en vleermuizen (waaronder gewone dwergvleermuis) binnen het plangebied vast te stellen.

De meest geschikte methode om gierzwaluwnesten in kaart te brengen zijn drie gerichte onderzoeken in de periode 1 juni en 15 juli met een tussenliggende periode van minimaal 10 dagen, bij gunstige weersomstandigheden. Het uitgevoerde onderzoek voldoet aan de beschreven onderzoeksmethode in het kennisdocument van gierzwaluw.

Voor elk type vleermuisverblijfplaats moeten minimaal twee bezoeken worden uitgevoerd. Alle veldbezoeken zijn binnen de geschikte perioden uitgevoerd. Dit geldt voor zowel de gewone dwergvleermuis als andere vleermuissoorten. Tussen de bezoeken zat minimaal 10 dagen. Het onderzoek is uitgevoerd onder de juiste weersomstandigheden en met voldoende onderzoekers. Verder voldoet het

uitgevoerde onderzoek aan de vereisten zoals beschreven in het kennisdocument van de gewone dwergvleermuis en in het Vleermuisprotocol 2017.

B1.2 Invloed van het project op betrokken soorten

B1.2.1 Effectbeoordeling in de aanvraag

Als gevolg van de werkzaamheden (het vervangen van de kozijnen en ramen) wordt tijdelijk een (mogelijke) nestlocatie van gierzwaluw ongeschikt. Daarnaast gaan geen verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis verloren. Afhankelijk van het moment waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd kan wel sprake zijn van het verstoren van het in- en uitvliegen van vleermuizen en van dieren in winterslaap.

Vanwege de aanwezigheid van een massawinterverblijfplaats moeten de werkzaamheden aan bouwdelen 6, 7 en 8 in de zomer uitgevoerd worden. Dit is in het broedseizoen van de gierzwaluw. De mogelijke nestlocatie wordt niet vernield, maar vanwege de aanwezigheid van een steiger zal de locatie niet bereikbaar zijn. Om te voorkomen dat de gierzwaluw er kan gaan broeden, wordt de locatie voor het broedseizoen van de soort (vóór half april 2021) met schuimrubber opgevuld. Direct na afronden van de werkzaamheden wordt dit schuimrubber weer verwijderd, zodat de nestlocatie voor het broedseizoen van 2022 weer beschikbaar is. Daarnaast zijn ruim (circa 1,5 jaar) voor de start van de werkzaamheden, vijf tijdelijke vervangende nestkasten geplaatst in de directe omgeving van de originele locatie (zie bijlage 5).

Wanneer de werkzaamheden aan de bouwdelen 6, 7 en 8 in de periode augustus tot en met maart worden uitgevoerd kunnen gewone dwergvleermuizen moeite hebben om de invliegopening van de winterverblijfplaats te bereiken en wordt het ze bemoeilijkt te zwermen bij de winterverblijfplaats. Daarnaast kan het gebruik van gereedschappen voor trillingen of geluid zorgen, wat kan leiden tot verstoring van dieren die in lethargische toestand verkeren. Ontwaken uit winterslaap kost veel energie, met als gevolg dat vleermuizen aan het einde van de winterslaap niet voldoende vetreserves hebben, verzwakt raken en in het uiterste geval sterven. Om de hiervoor genoemde situatie in de periode augustus tot en met maart te voorkomen, worden de werkzaamheden bij bouwdelen 6, 7 en 8 uitgevoerd in de periode april tot en met juli. Dit heeft wel tot gevolg dat de twee hier aanwezige zomerverblijfplaatsen verstoring ondervinden, om dezelfde reden als verstoring van de winterfunctie. Dit geldt eveneens voor de zomerverblijfplaatsen in de bouwdelen 11, 12 en 13. Ook hier worden de werkzaamheden in de zomerperiode uitgevoerd, om eventuele verstoring van overwinterende vleermuizen te voorkomen. Omdat in de bouwdelen 11, 12 en 13 geen sprake is van een massawinterverblijfplaats, kunnen de werkzaamheden alhier over een langere periode worden uitgevoerd. Te weten: april tot en met oktober, met daarbij een sterke voorkeur voor april-mei en september-oktober.

Bij het vervangen van de ramen wordt de spouw niet opengelegd. Indien kozijnen vervangen moeten worden is dit mogelijk wel het geval. Zolang dit buiten de periode augustus tot en met maart wordt uitgevoerd is een zeer tijdelijke opening (met mogelijk verandering van het microklimaat) naar de spouw geen probleem voor de daar aanwezige exemplaren van de gewone dwergvleermuis. Deze eventuele verstoring is zeer tijdelijk en plaatselijk van aard. Tevens kan de aanwezigheid van steigers nabij de invliegopening er toe leiden dat een gewone dwergvleermuis niet meer kan en/of durft in te vliegen.

Ruim (circa 1,5 jaar) voor de start van de werkzaamheden, zijn 24 tijdelijke vervangende vleermuis-kasten geplaatst in de directe omgeving van de originele locatie (zie bijlage 5). De geplaatste zomerverblijfkasten zijn een eigen ontwerp van Econsultancy. De achterzijde van de kast is open, zodat vleermuizen direct tegen de buitengevel kunnen kruipen. Tijdens het veldonderzoek in augustus 2018 werd in één van de aangebrachte kasten in al een (juvenile) gewone dwergvleermuis aangetroffen. De kasten zijn daarmee aantoonbaar functioneel.

B1.2.2 Toetsing van de effectbeoordeling

Door het vervangen van ramen en kozijnen wordt een mogelijke nestlocatie van gierzwaluw tijdelijk ongeschikt en vindt tijdelijk verstoring plaats van zomerverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis. Verstoring van de zwermlocatie en de massawinterverblijfplaats wordt voorkomen.

Door de aanwezigheid van de massawinterverblijfplaats, voert u de werkzaamheden ter plaatse van de gierzwaluwlocatie uit in de broedperiode van de soort. U kiest ervoor de betreffende locatie voor de duur van een broedseizoen (2021) ongeschikt te maken, om hier te voorkomen dat de soort er gaat broeden en verstoord wordt tijdens het broedseizoen. In het broedseizoen van 2022 is de locatie weer beschikbaar als broedplek. Daarnaast heeft u voldoende (vijf) vervangende nestkasten geplaatst in de directe omgeving van de originele locatie.

U heeft voldoende onderbouwd waarom u de werkzaamheden ten aanzien van de bouwdelen 6, 7, 8, 11, 12 en 13 uitvoert in de zomerperiode. In de zomerperiode zijn vleermuizen beduidend minder kwetsbaar (ze zijn dan mobiel en er is voldoende voedsel beschikbaar) dan in de winterperiode (niet actief, nagenoeg geen voedsel), waardoor in dit geval deze periode het meest geschikt is. De eventuele verstoring van de zomerverblijfplaatsen is tijdelijk en plaatselijk van aard. Wanneer een spouwmuur open komt te liggen zal dit zeer minimaal, lokaal en van tijdelijke aard zijn. Verstoring van het microklimaat waardoor een eventuele vleermuis zich genoodzaakt voelt te vertrekken zal dan ook zeer gering zijn. Daarnaast heeft een eventueel verstoord exemplaar de gelegenheid weg te kruipen naar een plek met (nagenoeg) geen verandering van microklimaat. Tevens heeft u tijdig (ruim 1,5 jaar voor de start van de werkzaamheden) voor voldoende tijdelijke vervangende zomerverblijfplaatsen gezorgd en zijn de originele verblijfplaatsen weer beschikbaar na afronding van de werkzaamheden.

Conclusie toetsing

Door het vervangen van ramen en kozijnen wordt een mogelijke nestlocatie van gierzwaluw tijdelijk ongeschikt en vindt tijdelijk verstoring plaats van zomerverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis. Hiervoor moeten wij ontheffing verlenen.

Wij hebben de voorgestelde maatregelen opgenomen in voorschriften. Tevens hebben wij enkele aanvullende voorschriften opgenomen.

In de volgende paragrafen toetsen wij of de ontheffing op basis van de wet verleend kan worden.

B1.3 Alternatievenafweging

Het vervangen van de ramen en kozijnen is gebonden aan de betreffende bebouwing. Het niet vervangen van de ramen en kozijnen is geen optie, omdat in de huidige situatie asbesthoudende kit is toegepast. De initiatief nemen is wettelijk verplicht deze te verwijderen. Daarnaast heeft een andere planning in deze situatie geen voordelen voor de aanwezige beschermde verblijfplaatsen. Uitvoering van het vervangen van de kozijnen en ramen in de winterperiode zorgt voor verstoring van de overwinterende gewone dwergvleermuizen. In de winterperiode zijn vleermuizen het meest kwetsbaar. De situatie laten zoals deze is en geen herontwikkeling toepassen is ook geen bevredigende oplossing. Dit zorgt voor risico op onveilige situaties (verval, brand, vernieling et cetera). Daarnaast is er een gerede kans dat bij leegstand het pand ongeschikt wordt als winterverblijfplaats voor de gewone dwergvleermuis. Ook dat is onwenselijke.

Met bovenstaande is voldoende aangetoond dat geen andere bevredigende oplossing voorhanden is.

B1.4 Wettelijk belang van het project

De voorgenomen activiteiten zijn volgens de aanvraag nodig 'in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid' (gierzwaluw, Vogelrichtlijn) en 'in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten' (gewone dwergvleermuis, Habitatrichtlijn).

De activiteiten van het MST als ziekenhuis zijn sinds 2016 verplaatst naar het nieuwe ziekenhuis aan het Koningsplein, in het centrum van Enschede. Voor het vrijkomende pand aan het Ariënsplein is daarom

gezocht naar een nieuwe functie. Het bestemmingsplan 'Stadscampus Ariënsplein'¹⁹ gaat in op de transformatie van het voormalige ziekenhuisgebouw tot stadscampus. De herontwikkeling van het Ariënsplein zal zowel ruimtelijk als functioneel een belangrijke bijdrage gaan leveren aan de verdere versterking van de mogelijkheden op gebied van kennis, technologie en zorg. Mogelijkheden voor studentenhuysvesting, spin off van Saxion en ruimten voor startende (studenten)-ondernemingen zijn een verrijking voor het Stads-campusconcept.

De ramen en kozijnen dienen te worden vervangen omdat in de huidige situatie asbesthoudende kit is toegepast. De initiatiefnemer is vanuit de wetgeving ten aanzien van asbest verplicht aan het verwijderen ervan. Leegstand van het pand dient om meerdere redenen voorkomen te worden. Leegstand verhoogt het risico op verval, vernieling, kraken, brand en dergelijke. Daarnaast heeft leegstand van het pand hoogstwaarschijnlijk effecten op het functioneren van de massawinterverblijfplaats. De aanwezigheid van deze verblijfplaats houdt naar verwachting mede verband met het verwarmen van het pand. Zonder hernieuwd gebruik zal het microklimaat wijzigen, met een mogelijk negatief effect op vleermuizen.

Wij zijn van oordeel dat de wettelijke belangen, zoals weergegeven, voldoende zijn aangetoond. Het verwijderen van asbest komt ten goede aan de volksgezondheid. Tevens is het van belang voor de veiligheid en voor vleermuizen dat het pand in gebruik blijft. Het stads-campusconcept kan gezien worden als een dwingende reden van groot openbaar belang, zoals beschreven in het bestemmingsplan 'Stadscampus Ariënsplein'.

B1.5 Beoordeling staat van instandhouding

Door het vervangen van de kozijnen en ramen wordt een (nest)locatie van gierzwaluw tijdelijk (één broedseizoen) ongeschikt en vindt tijdelijk verstoring plaats van zes zomerverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis. Aan en in de spouwmuur zelf (waarin de vleermuisverblijfplaatsen zich bevinden) vinden geen werkzaamheden plaats. Tijdens en na de uitvoering van de werkzaamheden zijn voldoende tijdelijke en permanente voorzieningen aanwezig. Daarnaast zijn alle nu aanwezige verblijfplaatsen na de werkzaamheden weer beschikbaar. Zodoende is in deze situatie geen sprake van een negatief effect op de (gunstige) staat van instandhouding van de gierzwaluw en gewone dwergvleermuis.

B1.6 Toetsing aan overige vereisten

Op basis van de Wnb²⁰ houden wij bij onze besluiten rekening met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied. Ook nemen we regionale en lokale bijzonderheden mee in de overweging. Wij zien geen aanleiding om de gevraagde ontheffing te weigeren op basis van art. 1.10, derde lid Wnb.

B1.7 Eindconclusie toetsing

De gevraagde ontheffing van de verbodsbepalingen voor gierzwaluw en gewone dwergvleermuis kan op basis van de wettelijke en beleidsmatige regels worden verleend. De gunstige staat van instandhouding van de betrokken soorten worden niet aangetast. Er is geen andere bevredigende oplossing voor handen waarbij minder effecten op de beschermde soorten optreden. Er is een wettelijk belang aanwezig om de negatieve effecten op de betrokken soorten te rechtvaardigen. We verbinden wel voorschriften aan de ontheffing.

B1.8 Zorgplicht blijft altijd gelden

Ongeacht wat in het besluit is weergegeven geldt altijd de zorgplicht, zoals deze is weergegeven in de Wnb²¹. De zorgplicht geldt voor alle in het wild levende dieren, planten en hun directe leefomgeving.

¹⁹ https://www.ruimtelijkeplannen.enschede.nl/plannen/NL.IMRO.0153.R20190002-/NL.IMRO.0153.R20190002-0002/t_NL.IMRO.0153.R20190002-0002.html, geraadpleegd op 10 september 2019

²⁰ Art. 1.10, derde lid Wnb

²¹ Art. 1.11, eerste en tweede lid Wnb

C Slotconclusie

Er zijn geen belemmeringen om de aangevraagde ontheffing voor het vervangen van ramen en kozijnen in het gebouw van het voormalig Medisch Spectrum Twente aan de Ariënsplein 1 in Enschede te verlenen. Om de bescherming van natuurwaarden zo goed mogelijk te borgen zijn aan de ontheffing voorschriften verbonden.

BIJLAGE 3 – ONDERZOEKSDATA

		april	mei	juni	juli	augustus	september
vleermuizen	tijdstip	-	1 x ochtend** 1 x overdag	3 x avond** 2 x overdag		-	2 x avond* 2 x nacht (voor 10 september)*
	datum		15 & 16 mei 2018	4, 5 & 19 juni, 4 & 5 juli 2018			2, 20 augustus & 10 september 2018
	functie		ochtend: zomer- verblijf overdag: gewone grootoorvleermuis	avond: kraamverblijf overdag: gewone grootoorvleermuis			paar/baltsverblijf/massa winterverblijf
gierzwaluw	tijdstip	-		3 x avondschemering*		-	
	datum			5 & 19 juni 5 juli 2018			
	functie			nestlocaties			
steenmarter	tijdstip	-	6 april tot 26 mei 2018			-	
	datum		combinatie met gewone grootoorvleermuis				
	functie		voortplantingsplaats (cameraval)				

* Het veldwerk wordt door twee personen uitgevoerd.

** Het veldwerk wordt door zes personen uitgevoerd.

BIJLAGE 4 – RESULTATEN GIERZWALUW- EN VLEERMUISONDERZOEK

Locatie van de invliegende gierzwaluw (blauwe stip) (Witter 2019).

Verspreiding van de zomerverblijfplaatsen (punt) en zwermgedrag/massawinterverblijfplaats (gele lijn) (Witter 2019).

BIJLAGE 5 –LOCATIE TIJDELIJKE KASTEN GIERZWALUW EN VLEERMUIZEN

